

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ «ДОВГОЇ ВОЛІ» ТА ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Якщо проаналізувати внутрішні фактори, що вплинули на стрімкий розвиток майже всіх найпотужніших економік світу, варто виокремити три складові, що стали вирішальними:

1. Запровадження довгострокової послідовної стратегії, що ґрунтується на сильній національній ідеї і «довгій волі» для її втілення.

2. Формування національної еліти і традицій, що генерують сталість та саму цю «довгу волю» для досягнення цілей.

3. Створення фундаментального інституційного середовища для розвитку, притаманного саме цій країні (її історії та духовності, традиціям, ментальності народу, способам досягнення цілей), але з урахуванням кращого світового досвіду.

Це однаково стосується США, Великобританії, Німеччини чи Китаю, Японії і Південної Кореї, а фактично і всієї групи двадцяти. Поки ці складові є і розвиваються – країна прогресує, а як тільки вони слабшають чи деградують, країна починає відставати і зрештою занепадає. Її місце займають інші країни, що на цей час знаходяться у фазі розвитку цих складових. Щось подібне ми спостерігаємо сьогодні на глобальному рівні, коли з'являються нові центри впливу і нові тенденції розвитку. Але слід зауважити, що країни, де ці складові нерозвинуті чи відсутні, як правило зустрічаються з перманентними кризами і повільними темпами розвитку, а то й економічно скорочуються.

Зупинимось на важливих ознаках кожного із факторів.

Що стосується довгої стратегії та «довгої волі», тут важливо коректно визначити кінцеву ціль, не переплутавши її з інструментами досягнення. Ціль має впливати із національної ідеї, яка, у свою чергу, має бути достатньо амбітною і не зовсім досяжною, щоб бути достатньо довгою. Наприклад, бачення Сі Цзіньпіном досягнення екологічно безпечнішого майбутнього розвитку Китаю може бути прикладом такої мети. На глобальному рівні – таким прикладом можуть бути Цілі Сталого розвитку до 2030 р., які були прийняті у 2015 р.

Національна еліта – це умовна назва, більш звична для розуміння суті. Тобто в країні має сформуватись суспільна група стратегічно мислячих людей, яка здатна формулювати і підтримувати реалізацію національної ідеї. Це не обов'язково політичне угруповання, а вірніше, навіть не бажано. До неї мають увійти частина бізнес-еліти, управлінської еліти і що найголовніше, інтелектуальної еліти, яка здатна генерувати нові ідеї. Еліта може не займати політичні посади, але вона має формувати політику і впливати на стратегічні рішення. Шопенгауер називає це аристократією, але я називаю елітою, розуміючи, що жодна з цих назв не виражає суті. А суть – відданість національній ідеї.

І, нарешті, про середовище. Середовище – це комплекс умов, в яких може народжуватись і розвиватись нове життя. Наприклад, будь-яка рослина росте із землі. Грунт, на якому вона зростає, сам по собі не привабливий, чорний і брудний. Але без нього квітка не розквітне. Потрібні були роки, а може, й століття часу, щоб земля стала родючою. Отже, для того, щоб національна ідея проросла і розквітла, потрібно створити умови, або середовище, інакше вона загине в короткому часі, якою б привабливою вона не була. А для цього потрібні послідовні нашарування історичних подій і часу, а також тяжка праця.

А тепер перейдемо до України. На жаль, протягом періоду своєї незалежності Україна розвивалась не на основі стратегій, тим більше вона не керувалась довгими стратегіями. Вона жила програмами реформ і прогнозами, на які не дуже впливала, і які часто визначались спільними меморандумами і стратегіями інших суб'єктів. Будь-які пропозиції про розробку національної довгострокової стратегії, в середовищі політичного істеблішменту одразу викликають питання: «для чого?» «Невідомо, що буде завтра». «Подивись навколо – скільки нагальних питань, якими потрібно займатись». «Не на часі». «Іншим разом». Водії знають, що ближнє світло допомагає їхати в автомобілі на короткі відстані, і за умови гарного зовнішнього освітлення, а коли у тебе довга дорога в темряві й невизначеності, то потрібно вмикати світло, що світить далеко. Без цього ніяк. Намагання їхати в далеку дорогу без дальнього світла або зробить її дуже повільною, або закінчиться дорожньою катастрофою, якщо спробувати прискоритись. На жаль, ми ще не увімкнули дальнє світло і бачимо результати сьогодні не лише на дорогах.

Що стосується національної еліти, то ми її не сформували, тому що не цінували традиції і вважали їх контрпродуктивними. В жовтні цього року виповнилось 10 років від прийняття закону про так звану люстрацію державних службовців в Україні, коли масово звільнялись цілі команди управлінців без зрозумілих причин і без розбору обставин. На жаль, в Україні при переході до нових етапів історії ті, хто прийшли до влади, намагаються зламати традиції, принизити здобутки, а ще краще позбутись «попередників». На мій погляд – це точно контрпродуктивно, і це не шлях розвитку. Люди, а особливо мислячі й досвідчені, – це не породиста худоба і не високопродуктивне насіння, які можна завезти з Австралії, Нової Зеландії чи Голландії. Їх треба плекати в Україні й вирощувати як носіїв національної ідеї, історичної та інституційної пам'яті, як насіння, яке має прорости тут, на цьому ґрунті і з цією генетикою. Це найдорожче надбання, людський капітал України.

Отже, через відсутність, або недорозвинутість цих трьох факторів ми знаходимось там, де знаходимося сьогодні, маючи викликів дещо більше, ніж можливостей їх подолати. А попереду на нас чекають нові виклики, ще більш значні. Це, насамперед, закінчення війни, глобальні зрушення, що відбуваються у світі, падіння в «демографічну яму» та, безумовно, інтеграція в Європейські структури, зокрема, приєднання до ЄС.

Важливо, щоб перед лицем цих викликів ми озирнулись і зрозуміли ті помилки, які не дали досягти нам економічних та гуманітарних успіхів, як це зуміли зробити окремі країни Східної Європи, Східної Азії чи Близького Сходу. До кошику цих помилок, крім іншого, входять руйнування вітчизняної теоретичної та прикладної науки, невдалі й незавершені реформи соціального сектора (освіти, охорони здоров'я, соціального захисту), деіндустріалізація (зниження частки переробної промисловості у формуванні ВВП та її спрощення), помилки у визначенні місця України у світовому поділі праці, а відтак і пріоритетів розвитку, слабка інституційна і інтелектуальна спроможність.

Безумовно, викликає оптимізм те, що в умовах війни Україна отримала унікальну перспективу стати членом Європейського Союзу, а також захоплення викликають ті темпи, якими просувається наближення переговорів про вступ. Поряд з тим, певна ейфорія від наближення до ЄС викликає занепокоєння. У суспільстві, в політичному і бізнесовому середовищі поширюються очікування, що ЄС для України – це своєрідний Рай чи Едемський Сад, де вирішаться всі наші проблеми, а сам процес вступу виправить помилки, які ми самі до цього часу не змогли виправити. Ніби вступ до ЄС – це кінець шляху. Але це чергова помилка.

Адже ми входимо в структуровану систему суспільних і економічних відносин, довгострокових і середньострокових стратегій, традицій, що склались роками і століттями, де ринки розподілені, управління бюрократизоване, а економіка знаходиться не в найкращому стані внаслідок жорсткої конкуренції із США і Китаєм. І нам потрібно буде знайти в цьому «червоному» океані конкуренції з іншими членами ЄС своє місце і зробити свій внесок у спільну справу збереження та розвитку Європейської спільноти. А значить, вступ до ЄС – це не кінцева мета, а лише початок довгого і важкого шляху на

новому рівні конкуренції, який набуває для нас екзистенційного значення. Це виклик, з яким ми ще не стикались. Від того, як ми його подолаємо (чи не подолаємо), залежить майбутнє місце України у Європейському Союзі: чи станемо ми сировинним додатком, чи одним із локомотивів, чи просто гармонійною частиною спільноти. Вибір – за Україною, і його успіх залежить від того, наскільки ми зможемо розробити і реалізувати власну стратегію вступу і подальшого розвитку.

Що для цього варто зробити?

Перше. Повернутись до проголошення Національної Ідеї України, або довгої стратегічної мети. І тут варто кардинально змінити підхід. У всіх попередніх стратегічних документах на перше місце ставилось візіонерське питання: якою має бути Україна? Які ВВП, соціальна система, політична організація, церква, армія, мова. Сама ж людина розглядалась як ресурс (соціальний капітал), що поряд із грошима, мінералами, географічним положенням і ще чимось мають забезпечити досягнення цих стратегічних цілей держави. Я ж пропоную, щоб ці стратегії відповіли на питання: якою має бути людина в Україні: її мораль, її принципи, її освіченість і інтелект, її здоров'я і термін життя, здатність до репродуктивності, зрештою, її добробут і її свобода. А усе, що раніше було цілями, повинно стати інструментами, що забезпечують досягнення цілі. Тоді все стане на своє місце. Ми маємо будувати не країну, а людину. А яка буде людина, така буде й країна!

Друге. Створити середовище для «проростання» Національної Ідеї. Це створення має відбутись шляхом накопичення власного досвіду, власних знань і адаптації їх до європейського середовища та кращих світових практик. Середовище має складатись з макроекономічного, фінансового, інституційного, регуляторного, накопичення ідей і світоглядних концепцій. Тільки послідовне накопичення власного середовища протягом певного періоду створить умови і ґрунт для прискорення розвитку. Опора лише на імпорт ідей, позичання грошей, завезення технологічних рішень, а в перспективі й людей, дає короткочасний ефект і у довгостроковій перспективі є загрозою національній безпеці.

Третє. Для втілення довгострокової Стратегії України необхідно залучити всі верстви суспільства, які сприймають шлях трансформації на основі Національної Ідеї. Це завдання, насамперед, національної інтелектуальної еліти, яка має об'єднати суспільство на фундаменті поміркованого консерватизму, відстоюючи національні традиції, історичні надбання, інтегруючись у світовий простір технологій та пропонуючи Європі й світу свій внесок у влаштування безпечного і сталого розвитку. Національна еліта повинна бути здатна генерувати довгострокове цілепокладання, мати стратегічне мислення, довгу політичну волю і розуміти механізми реалізації стратегій у контексті глобальних змін і власних інтересів українського суспільства. Потрібно також сформувати політичні механізми впливу еліти на стабільність і послідовність довгострокового розвитку України.

Це лише базові принципи тієї концепції суспільного поступу, який у ближчий час має здійснити українське суспільство, долаючи виклики та формуючи новий образ української людини і оновленої України.